

Yeni Despotizm: Demokrasilerin Geleceği Mi?

The New Despotism: The Future of Democracies?

Serhat Çetintaş

Kocaeli Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve
Kamu Yönetimi Bölümü Doktora
Öğrencisi, Kocaeli, Türkiye,
cetintasserhat@gmail.com

Geliş Tarihi/Received: 11.09.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 08.11.2024
Yayımlanma Tarihi/ Available Online:
21.12.2024

Kitap Bilgileri/Book Information

Yazar/Author: John Keane

Çeviren/Translator: İsmail Ferhat Çekem

Yayınevi/Publisher: İletişim Yayınları

Basım Yılı/Year of Publication: 2021

Sayfa Sayısı/Number of Pages: 309

Avusturyalı bir siyaset bilimci olan John Keane'in politika, kùltür, felsefe gibi birçok alanda araştırmaları bulunmaktadır. Sydney Demokrasi Ağ'ının kurucularından olan yazar, çeşitli üniversitelerde siyaset bilimi ve politika dersleri vermiştir. Hâlen Sydney Üniversitesi'nde dersler veren Keane, demokrasi, politika, sivil toplum, kùltür ve medya alanları üzerine çalışmalar yapmakta, New York Times, Al Jazeera, Guardian, Huffington Post gibi mecralarda yayınlarına devam etmektedir. Keane'in Türkçeye çevrilen birçok eseri mevcuttur. Bunlar: *Demokrasi ve Sivil Toplum* (Ayrıntı Yayınları, 1994), *Şiddetin Uzun Yüzyılı* (Dost Kitabevi Yayınları, 1998), *Sivil Toplum ve Devlet* (Yedi Kıta Yayınları, 2004), *Şiddet ve Demokrasi* (İmge Kitabevi Yayınları, 2010), *Aykırı Öyküler* (Alakarga Sanat Yayınları, 2020), *Medya ve Demokrasi* (Ayrıntı Yayınları, 2021) ve 2021 yılında İletişim Yayınları öncülüğünde dilimize çevrilen *Yeni Despotizm*. Literatürde *Yeni Despotizm* kitabı üzerine bir değerlendirme yapılmadığı tespit edilmiştir. Ancak Ahmet İlhan'ın (2023) *Kötülük, Despotizm ve Deprem* kitabıyla ilişkilendirdiği bir çalışması bulunmaktadır. Keane'in yazısında özellikle vurguladığı yediği şokların ardından hızla kendini toparlayabilecek kabiliyette bir hâkimiyet türü olması açısından bu yeni despotizmi, yaşanan bir doğal afet üzerinden örnekleme ve analogiye izin vermesi açısından dikkate değerdir (İlhan, 2023).

Medya ve Demokrasi eserinin önsözünde Keane, kitabı yazma sebebine ilişkin sorular sormakta, medya ve demokrasi ilişkisinin yeniden düşünülmesine yönelik tartışmalar yapmaktadır. Kitabın bir bölümünde Keane (2010, s. 99), basın özgürlüğünün yeni siyasal yöntemlerle sınırlandırılmasına değinerek, günümüzde demokratik rejimlerin çekirdeğinde despotizmin bulunduğunu, artık yeni bir siyasal sansür dönemine, bir nevi 'demokratik Leviathan' çağına girdiğimizi ileri sürmektedir. Despotizmde sınırsız, yoğunlaşmış bir iktidar havası vardır ki, yapısı gereği hükümet politikalarının, resmî biçimde izin verilmemiş bireyler tarafından tartışılmasının yasa dışı bir eylem olduğu fikrine dayanmaktadır. Keane'e (2010, s. 46) göre, süregelen şekilde yayılan despotizm, kaygı hâlindeki halkın gönüllü itaati sayesinde daha da şiddetlenmektedir. Bu durum zamanla demokrasiye yönelik birtakım tehditlerin ayyuka çıkmasına yardımcı olmaktadır. Diğer taraftan, despotizm teriminin yüzyılımızın özelliklerini taşıyan yeni iktidar türünün demokrasiye yönelttiği tehditleri anlamlandırma noktasında anahtar kelimelerden biri olduğu söylenebilir (Keane, 2021, s. 25).

Anayasalarda düzenlenen hâliyle, demokrasilerde iktidarın nasıl paylaşılacağına yönelik ilke ve pratiklere olan tehditlerin, yalnızca dış siyasi rakiplerden gelmediği meselesi *Yeni Despotizm* kitabının temel fikrini ihtiva eder. Keane, dünyanın her yerinde birtakım anlaşmazlıkların ve kafa karışıklığının hüküm sürdüğünü, yaşamakta olduğumuz karanlık zamanların kaçınılmaz olana davetiye çıkardığını ve “daha önce eşi benzeri görülmemiş türde bir despotizm” anlayışının hâkim olduğunu ileri sürmektedir.

Kitap yedi ana başlıkta (‘Yine karanlık çöktü’, ‘servet, para, iktidar’, ‘hayalet halk’, ‘medyanın gücü’, ‘kadife yumruklar’, ‘neden despotizm?’ ve ‘demokrasinin geleceği’), yeni despotizm kavramını özellikle demokrasi, iktidar, otoriterlik ve medya kavramlarıyla ilişkilendirerek derinlemesine ele almaktadır. Kitabın ‘kavramsal yanılgılar’ alt başlığında, yeni despotizmlerin ne olmadığı ile ilgili tartışmalar yürütülmektedir. Bu hâliyle yeni despotizmler, dışarıdan bakıldığında daha istikrarlı ve cazibeli görünürler. Öncelikle yeni despotizmler, melez rejimler değildirler. Buna ilaveten yeni despotizmleri, sanıldığı aksine, demokrasiye giden yoldaki mola yerleri olarak düşünmek hata olacaktır. Esasen yeni despotizmlerin, iktidar paylaşımını merkeze alan demokrasi ideallerine, uygulamadaki hata ve başarısızlıklarına verilen tepkiler olduğu söylenebilir ve bir nevi demokrasinin hâlihazırdaki işlev bozukluklarından beslenen parazitler gibidirler. Ayrıca, Avrupa ve Asya’da örneklerine rastlanan “toplumun bütünü ve vatandaşın şahsi yaşamını egemen politikanın tasvip ettiği sisteme göre düzenlenen totaliter rejimlerin benzeri olarak görülmemesi elzemdir” (Neumann, 1964, s. 236).

Despotizmin bir zamanlar aklına estiğini yapan, acımasız, kendi kendini yok etmeye meyilli deli bir iktidar biçimi olduğunu söyleyen Keane, Montesquieu’ye atıfta bulunarak despotizmle yönetenlerin pervasız olduğu görüşünü paylaşır. Louisiana’daki vahşilerin meyve talep ettiklerinde ağacı kökünden keserek meyveleri toplamaları despotik yönetimin bir örneğidir (Montesquieu, 2017, s. 74). Ancak yeni despotizmler, Kim Il-sung’un Kuzey Koresi veya 1970’lerin Kamboçya’sının tekrarı değildirler. Despotizmlerin, ölümlerin dahi emniyette olmadığı, her şeyin devamlı değiştiği, tek kişinin egemenliğindeki barbar totaliter rejimlere benzediklerini söylemek de zordur. Linz’ e göre (2012, s. 37), bir ideolojiye sahiplik, iktidarın seçici bir çevreye hesap verme konumunda olmadığı, iktidardan barışçı yöntemlerle uzaklaştırılmayan kişi ya da grupların varlığı, bir sistemin totaliter olarak nitelendirilmesinin zorunlu boyutları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir sistemin totaliter sayılabilmesi için bahsi geçen boyutların hepsinin bir arada bulunması zorunludur. Bu nedenle yeni despotizmleri totaliter rejimler olarak değerlendirmek hata olacaktır. Eski çağlardan beri despotizmlerin ve tiranlıkların başat kaygılarından biri, vatandaşları arasında eşit koşullar sağlamak olmuştur.

John Keane, yeni despotizmlerin en önemli özelliklerini esnek oluşları ve yediği şokların ardından kendilerini toparlama kabiliyeti olarak açıklar. Ayrıca, yeni despotizmlerin en dikkat çekici yönleri; ultra modernlikleri, kendilerini incelemeye meyyal oluşları ve ‘sui generis’ demokratik pratikleri denemekten çekinmemeleridir. Haklı yahut makul olmak zorunda kalmama haklarından feragat etmek istemeyen yeni despotizmler, alçak demagoglar üretirler ve aynı zamanda halk tarafından desteklenmiş Mesihlerin rolünü oynamaktan zevk alırlar. Kendisini ‘Tanrıdan başka herkesten üstün’ gören Vlademir Putin, yine kendisini ‘Allah’ın yeryüzündeki peygamberi ilan eden’ Türkmenistan lideri Saparmurat Niyazov ve Çin’deki aç gözlü kızıl oligarklar, despot liderler olarak karşımıza çıkarlar (Keane, 2021, s. 42-43).

“Servet, Para, İktidar” bölümünde Keane, yeni despotizmlerin başarılı olmasının temel sebeplerinden birinin, halkın siyasi arenadaki gündelik hayatlarının hükümetler, dinî kurumlar, meslek örgütleri ve diğer örgütler tarafından idare edilen patronaj ağlarıyla şekillendirilmesi olarak görmektedir. Marquez’ e göre, tüm tek adam yönetimleri patronaj ilişkilerine dayanır. Konumları eşit olmayan bireyler arasındaki karşılıklı sorumlulukları düzenleyen özel bir anlaşma olan patronaj ilişkileri, himaye edilenin sadakatini göstermesi karşılığında kıymetli kaynakların hami tarafından sağlanmasının taahhüdünü içermektedir. Aynı zamanda özel değiş tokuş biçimleri olan patronaj ilişkileri, hamilik yapanın değerli kaynakları tekelinde bulundurduğu ve tarafların eşitliğinin söz konusu olmadığı ilişkilerdir (2020, s. 127-128). Yazar, Montesquieu’ye atfen başkalarının her zaman bağımlı olmasının despotların

hükümranlığını devam ettirdiğinden, despotların liyakate dikkat etmeksizin sadakat gösteren herkese lütuf dağıttığını ve dalkavukluğu ödüllendirdiğinden bahseder. John Stuart Mill'den hareketle, yeni despotizmleri bir arada tutan patronaj ağları hemen fark edilemeyecektir, despotik devletler iyi yönetilen siyasi yapıları taklit ederek birey ve grupların harekete geçmesini teşvik ederler fakat yapabileceklerinin sınırını belirlenmiştir. Ayrıca yeni despotizmler monarşi, sultancılık ya da tiranlıktan farklıdır. Vladimir Putin, Şi Cinping ve Recep Tayyip Erdoğan'a yakıştırılan otokrat, diktatör sıfatlarının gerçeği yansıtmaz, söz konusu despotların eski moda firavunlara da benzetilmektedirler. Bu aşamada modern temsili demokrasiye yöneltilen en ciddi tehlike tiranlıktan ziyade, eski Yunan'da halka cazip gelen keyfi iktidarın bilinmeyen bir türü olduğunu fark eden Tocqueville'e hakkı teslim edilmelidir. Örneğin, Asyalılar doğuştan köle yaratıldıklarından despotizme boyun eğerler. Bu sebeple tiranlıkla despotizmin ortak benzerliği mevzu bahis değildir. Sartori'ye göre tiranlar, Yunanları yönettiğinden kısa ömürlü olurlarken; despotlar, özgür olmayı beceremeyen halkları, itirazla karşılaşmaksızın ve devamlı yönetmişlerdir (1996, s. 222). Despotlar, her şeyi kendi ellerinde toplamanın sakıncalı bir durum olduğunun farkındadırlar ki bu nedenle patronaj ilişkilerini sürdürerek sahip olduklarının bir kısmını (yükü miktarda para, iş imkanları, ihaleler ve diğer kaynaklar) dağıtırlar. "Bağlantılar, pazarlıklar, anlaşmalar, ihalelerden alınan komisyonlar, nakdi ve aynı hediyeler yeni despotizmin ortak para birimidir" (Keane, 2021, ss. 50-51). Despotların lütuflarının, çerçevesi despotik devletler tarafından oluşturulan iktidar yapılarında hiyerarşik şekilde ilerleyen ilişki ağları içerisinde dağıtılmaktadır. Despotizmler himayecilik ilişkilerinin döndüğü bir sistemdir. Burada işler, resmî olmayan bireysel ilişkiler sayesinde organik olarak gerçekleşmektedir. Ruslar bu tarz ilişkilere 'blat', Çinliler 'guanxi' adını vermektedir. Türkiye'de bu ilişkilere 'torpil', 'destek' ya da 'arka' (dayı**) Vietnam'da 'mócanoc', Kamboçya'da 'khsae' denirken, Arapça'da tercih edilen terim 'wasita'dır (Keane, 2021, s. 53). Asıl mesele, despotizmde her şeyin kabullenilmesini, meşrulaştırılmasını sağlayan çoğu yere nüfuz etmiş birtakım bağlantılar söz konusudur. Karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde sürdürülen gündelik hayatta kolaylıktan ziyade hiç kimsenin masum olmadığı, gerçeklikten tamamen kopmuş, insanların yönlerini şaşırtdığı oldukça çetrefilli bir yaşam gerçekliği bulunur.

"Hayalet Halk" bölümünde Keane, daha çok seçimler üzerine odaklanır. Seçimler, siyasi sisteme demokratik bir hava katar ve halkın hayatında hissedilen bir iyileşmeye yol açarlar. Ayrıca seçimler iktidar hiyerarşisi içindeki muhalif gruplara manevra alanı açarak anlaşmazlıkların çözülmesi ve hoşnut olunmayan faaliyetlerin yeniden düzenlenmesine imkân tanır. Fakat Keane, demokratik ortamın oluşmasında seçimlerin önemli olduğuna ikna olsa da despotların seçimleri manipüle ettiğine ve demokratik bir görünüm sağlanması için seçimleri özellikle medyanın gücüyle kendi lehine çevirdiğini belirtir. Bu durum Keane'e göre, despotizmlerin hayali seçimler düzenlemesinin başlıca nedenidir (2021, ss. 126-128).

Kitabın "Medyanın Gücü!" bölümünde, medyanın karartılması, medyayla baştan çıkarma, dijital isyanlar ve yenilikler alt başlıklarıyla despotistler iktidarlarını daha da pekiştirerek şiddet ve korkuyla istikrarlarını devam ettirme hesapları yapmaktadırlar. Diğer taraftan, şiddet ve korkuyla istikrar sağlamanın bir işe yaramayacağını bilincinde olan despotlar, şiddeti ceplerinde bir yumruk gibi taşırlar. Fakat yumrukla yönetmenin amaçlarının dışında olduğunu ve özellikle direnişi alevlendireceğini bilirler. Despotlar, kaba kuvvet kullanmaktan ziyade aldatma ve ayartmaya dayalı bir tahakkümün daha işlevsel olduğu kanısındadırlar. Burada modern egemenliğin bedenden ziyade bilince uyguladığı bir güç, şiddet mevzu bahistir ve bu gücün yaptırımı sembolik/simgesel şiddettir. Bourdieu'ya göre şiddet, hükmedilenin hükmedene göstermemelik edemediği bağımlılık aracılığıyla; yani onu ve kendini düşünürken elindeki tek araçla, onunla ortaklaşa sahip olduğu tanıma araçları olduğunda kurulur. Sonuçta bunlar tahakküm ilişkisinin cisimleşmiş biçimleri olduklarından varolan ilişki de doğalmış gibi

** Vurgu yazara ait.

görünür. Sembolik şiddet, yalnızca onu kullanan kişi tarafından uygulanabilir ve ona tahammül eden kişi tarafından meşru olarak tanınmasına neden olur (1991, s. 140).

Keane, kitabın “Kadife Yumruklar” bölümünde despotizmin, kendisini sürekli altın tepside sunmasının ikna edici sebeplerinden birinin keyfi iktidara karşı duracak muhalefetin devre dışı bırakılması, bir diğeri gönüllü kulluk meselesi olduğunu iddia eder (2021, s. 215). Despotlar, keyfi iktidarlarını dayatacakları, rızalarını sunmaya gönüllü olacak tebaayı üretecek teknikler geliştirme yeteneğine sahiptirler. Tebaasını baştan çıkarıp, iş birliğine davet eder ve onları despotizmin gerekliliğine ikna ederler. Keane’e göre, La Boétie, Oscar Wilde, Edmund Burke, John Stuart Mill ve Tocqueville gibi şahsiyetler despotizmin disiplinci bir iktidar biçimi olduğunu ve özgür iradenin kullanılmasını olanaksızlaştırdığını savunurlar. Son kertede despotizmler, tebaayı, iktidarın yaptıklarına müsamaha göstermeye, iktidar tarafından sağlanan ayrıcalıkların eşitlik olduğuna -ki bu bir yanılısamadır***- inanmaya teşvik ederler.

“Neden Despotizm!” bölümü şiddetin keyfiliği, iktidarın suistimal edilmesi, otoriterlik ve gönüllü kulluk meseleleriyle örülmüştür. Keane özellikle La Boétie’ nin çalışmasını referans göstererek despotizmin akla gönüllü kulluk meselesini getirdiğini söyler. Başkaları üzerinde keyfi iktidar kuranların, rızalarını kendiliğinden sunacakları tebaayı üretecek yöntemlere sahip olduklarından bahseder (2021, s. 251). Şiddetin keyfiliği, iktidara sahip olmak adına eylemde bulunma hakkını meşru göstermenin bir ifadesidir. Özellikle modern öncesi zamanlarda şiddet her yerde hazır ve nazır olan, aynı zamanda gündelik hayatın, toplumsal pratiğin ve iletişimin önemli bir parçasıdır (Han, 2018, s. 16). Despotik iktidarların keyfi biçimde yönetme anlayışına karşı çıkan Keane, Thomas Paine’nin *İnsan Hakları* eserinde vurguladığı ‘küstahlıkla yönetmek despotizmdir,’ fikrine yaslanır. Fakat despotizm konusunda yine de ihtiyatlı düşünmekte fayda gördüğünü, kavramın bizler için uyarı mekanizması olduğunu, keyfi iktidar paradigmasının sonuçlarını anlamaya olanak sağladığını, iktidarın sınırlandırılmasına yönelik pratikler işlevsiz kaldığında kaybedeceklerimizin neler olacağını anlamamıza imkan tanıdığını vurgular. Russell’ e göre iktidarı elinde bulunduran topluluk, denetlenmediği sürece, muhalif olanların çıkarını düşünmeyecektir. Bu bağlamda, despotluktan daha doğru dürüst bir yönetim için toplumsal yaşayışta belli bir tarafsızlığın olması gereklidir (1966, s. 355).

Despotizmlerin keyfi usullerle yönetmedeki ısrarına yönelik izlere edebi metinlerde de rastlanmaktadır.¹ Bu romanların her birinin meselesi, azınlık konumundaki grubun keyfi iktidarını çoğunluğun lehine olacak şekilde kurmasının nasıl mümkün olduğunu ortaya koymaktır. Günümüzün despotizmleri söz konusu yazarların düşüncelerini meşgul eden totaliter hakimiyetten farklı olsa da gösterişin çok fazla olmadığı, çok daha katmanlı, akıllı ve şekil değiştirmeyi bilen vasıflar taşırlar. Arendt’ in düşüncesinde totaliter bir rejimin kurulması için, gerçekleştirilmesi planlanan bir ideolojinin aygıtı olarak terörün kullanılması ve bu ideolojinin istikrarlı bir yapıya kavuşmasında çoğunluğun taraftarlığını kazanmış olması gereklidir (2009, s. 26). Parti tekeli, iktisadi yaşamın devletleştirilmesi ve ideolojik terör gibi unsurların birleşerek gereklilikleri yerine getirmesi hâlinde totaliter bir rejim kurulabilir (Aron, 1976, s. 285). Ancak Tocqueville ve Marx’ın varsayımlarının aksine günümüzün despotik iktidarları, kimliği belli olmayan memurların idaresi ve kapitalistlerin patronluğundan daha fazlasıdır.

Hülasa, içerik itibarıyla oldukça detaylı, girift ve kesif sayılabilecek bu çalışmayı iktidar yapılarını anlama, karşılaştırma ve özellikle dijitalleşmenin küresel ölçekte had safhaya ulaştığı yüzyıla yönelik bir

*** Vurgu yazara ait.

¹ Özellikle yirminci yüzyılın başlarında acımasız bir oligarşinin devleti yönettiği geleceği anlatan Jack London’ın *Demir Ökçe*’si, tek tip üniforma giydirilerek her birine numara verilen tebaanın idare edildiği Yevgeni Zamyatin’in *Biz*’i, totaliter bir dünyanın tasvir edildiği Aldous Huxley’nin *Cesur Yeni Dünya*’sı, keyfi iktidarın sistemine uyum sağlamayı reddeden bireylere uygulanan şiddetten bahseden Vladimir Nobakov’un *İnfaza Çağırısı*, bireysel olanın yok edildiği, insanların makineleşmiş kitlelere dönüştüğü, totaliter zihniyetin bireylerin üzerine adeta bir karabasan gibi çöktüğü dünyanın irdelendiği George Orwel’in *1984*’ü, Kafka’nın *Dava*’sı ve Margeret Atwood’un *Damızlık Kızın Öyküsü*.

eleştiri olarak okumak mümkündür. Yazar özetle, keyfi ve sömürücü iktidar biçimi, plütokrazi ve patronaj ağlarıyla örülü bir sistem olarak tanımladığı yeni despotizmin Ares²'e benzediğini, fakat yine de nezaretçi demokrasinin (monitory democracy) bariz şekilde siyasi bir alternatif olabileceği iddiasında bulunur. Yazar, aniden yaşanan kitlesel ölümlerin, gıdalarda yaşanan stok sorunlarının, büyük finansal çöküşlerin, tuhaf bir nükleer patlamanın, hatta örgütlü guruplar tarafından başlatılan bir dijital muhalefet hareketi ve şiddete dayanmayan grevlerden sonra isyankâr bir sivil toplumun vuku bulması, despotların dengesini kaybetmelerine yol açabileceğini ileri sürer. Ancak yazar, yaşanan bütün olumsuzluklara rağmen yeni despotizmlerin yöneticilerinin bunların yaşanmasına imkân tanımayacak kadar akıllı ve donanımlı olduklarından dem vurmaktadır. Bu açıdan bakıldığında yazar, yeni despotizmin her yere sirayet ettiğini ve alt edilmesinin neredeyse imkânsız olduğunu ima etmektedir. Yeni despotizmlerin, demokrasinin geleceği olup olmadığı meselesinin okuyucuya bırakılması ise, sonraki çalışmalara zemin oluşturması bakımından değerlidir.

² Mitolojide savaş tanrıçasıdır. Onun vahşiliğinden ve zorbalığından bütün tanrılar, hatta babası Zeus bile yaka silkerdi.

Kaynakça

- Arendt, H. (2009). *Totalitarizmin kaynakları-1: Antisemitizm*. (B. S. Şener, Çev.), İletişim Yayınları.
- Aron, R. (1976). *Demokrasi ve totalitarizm*. (V. Hatay, Çev.), Milli Eğitim Basımevi.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*. (G. Raymond, & M. Adamson, Çev.), Polity Press.
- Han, B. C. (2018). *Şiddetin topolojisi*. (D. Zaptçioğlu, Çev.), Metis Yayınları.
- İlhan, A. (2023, 21 Şubat). Kötülük, despotizm ve depremin fay hatları, Birikim. <https://birikimdergisi.com/guncel/11265/kotuluk-despotizm-ve-depremin-fay-hatlari>
- Keane, J. (2010). *Medya ve demokrasi*. (H. Şahin, Çev.), Ayrıntı Yayınları.
- Keane, J. (2021). *Yeni despotizm*. (İ. F. Çekem, Çev.), İletişim Yayınları.
- Linz, J. J. (2012). *Totaliter ve otoriter rejimler*. (E. Özbudun, Çev.), Liberte Yayınları.
- Marquez, X. (2020). *Demokrasi dışı siyaset: Otoriterlik, diktatörlük ve demokratikleşme*. (İ. Çekem, Çev.), İletişim Yayınları.
- Montesquieu. (2017). *Kanunların ruhu üzerine*. (B. Günen, Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Neumann, F. (1964). Notes on the theory of dictatorship. In F. Neumann, & H. Marcuse (Ed.), *The Democratic and the Authoritarian State: Essay in Political and Legal Theory* (pp. 233-256), The Press of Glencoe.
- Russell, B. (1966, Mayıs). Yetkilerini aşan hükümetler. *Yeni Dergi*(20), 333-351.
- Sartori, G. (1996). *Demokrasi teorisine geri dönüş*. (T. Karamustafaoğlu, & M. Turan, Çev.), Yetkin Yayınları.

Makale Bilgi Formu

Yazarların Katkıları: Makale tek yazarlıdır. Yazar makalenin son halini okumuş ve onaylamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Telif Beyanı: Yazar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptir ve çalışması CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunmaktadır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.